

שהוא שלו, **טרם** שנעשה מכח דין התורה של איה"נ. דאז עיי"ז הוא **מקיים** התשבתו שהוא **שלו**, וברגע זה חלה ההשבתה, שהיא ההפקר **מכוחו שלו**, ולא רק מכוח **התורה**.

ולפי"ז, לשיטת הר"ן הוא בגדר "ארכביה אתרי ריכשי", שמועיל אמנם מדין הפקר, ומ"מ יש בזה משום קיום המצוה לתשבתו, מה שאינו מתקיים ע"י הפקר רגיל. וגם לדבריו מיושב מה שבגמרא לא נזכר כלל דרך ההפקר הפשוטה, שהיא לדעת התוס' המכוון במ"ש "ביטול", דזה לשיטתו, כמו לשיטת רש"י והרמב"ם, בעצם ביטול התשבתו ולא קיומו.

ומכוח פירוש זה, דוחה הר"ן שיטת הגאון, שבחמץ ידוע ל"מ ביטול, כמבואר בדבריו במפורש. שכיוון שתוכן הביטול הוא לדעתו **הפקר**, אלא שחלותו כרוך בדין המיוחד של חלותו, **ברגע** שצריך לחול איסור ההנאה המוציאו מרשותו, כיוון שמ"מ דין הפקר עליו, לא יתכן לומר שבחמץ ידוע לא יחול, שהרי חלותו בעודו שלו, ופשוט שמועיל ההפקר. כיוון שאז הרי זה הופך להיות דבשב"ל **הגלויים** לכל אדם (עי' במדכ"י שם).

ט.

תבנא לדינא דהפקר בחמץ מהני לדעת כו"ע, ואין בזה חולק, ויסוד הלכה זו הוא נלמד ממש"י "לא יראה לך" - כשם שהוא ממעט של עכו"ם, כן הוא ממעט של הפקר. וא"כ דברי הנצי"ב זצ"ל, שלדעת מרן הב"י, שמש"י "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה", בא למעט עכו"ם מקדושת שביעית, כן זה ממעט אדמת הפקר, מוסכמים הם לכל השיטות. אלא שיש לדון דיון נוסף, אם דרשה זו מתיחסת רק לקדושת **הפרי**, שבשל נכרי אין חלה קדושת שביעית, או שזה כולל גם הפקעת הקדושה **מהקרקע** עצמה, כל שאינה ברשות ישראל, עי' מש"כ בזה בס' "ארץ חמדה" (מהדורא בי עמי רכ"ג).¹

סימן ח : הבאת העומר בשביעית

א.

בירושלמי (שקלים פ"ד א'): תמן תנינן ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהוא מצוה. מאן תנא שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, ר' ישמעאל היא. א"ר יוסה דברי הכל היא - לא מצאו בסוריא מביאין אותן מספיחין שבא"י. ההן עומר מהו שיזרע בתחילה (האי עומר), אם אין שם ספיחים מהו שיזרע לצרכו לכתחלה בשביעית, קה"ע). רב חייא בר אדא בעי קומי רבי מנא לא נמצא כקומץ על השיריים שאינם נאכלים. א"ל נעשה כחמשה דברים שהן באים בטומאה ואין נאכלין בטומאה. עכ"ל הירוש'. ובשירי קרבן שם תמה וז"ל: ותימא תפ"ל דכתיב ממשקה ישראל מן המותר לישראל, וכאן שאינו מותר לישראל משום שביעית אף לגבוה אסור וכו'. עיי"ש.

ב.

והנה יש לחקור בדין "ממשקה ישראל" - מן המותר לישראל, מהו האיסור? האם גורם האיסור למזבח הוא עצם הדבר שהוא אסור לישראל, שאין להקריב למזבח מה שהוא אסור לישראל עצמו, או שהוא מגדר הוכחה, שאותם דברים שאסרה תורה לישראל הם גם באיסור הקרבה למזבח. ונפ"מ במקום שגילתה תורה באיסור מסוים שאין בו איסור למזבח, אם יהיה בדבר איסור נוסף לישראל, אם יהא בו דין ממשקה ישראל או לא, שאם נאמר שהאיסור לישראל הוא הגורם איסור למזבח נראה שבכה"ג שממילא הוא אסור לישראל ואפ"ה גילתה תורה שאינו אסור למזבח מה לי חד איסור לישראל, מה לי תרי איסורי. משא"כ אם נאמר שהוא מגדר הוכחה, א"כ אם אמנם איסור אחד הוא מותר לגבוה, לגבי האיסור השני דין ממשקה ישראל כדקאי קאי, ואסור הוא גם למזבח.

ועי' בתוס' מנחות פ"ד. (ד"ה שומרי) שהקשו במ"ש שומרי ספיחים בשביעית נוטלים שכרם מתרומת הלשכה, לדעת ר"ע דס"ל שספיחים אסורים בשביעית מה"ת איך אפשר להביא העומר מספיחים, והרי אינם "ממשקה ישראל", ותירצו וז"ל: לאו פירכא היא דבשאר שנים נמי לאו ממשקה ישראל הוא ושריא רחמנא. דאמרינן בפ"ק (דף ה'): משום דמצוותה בכך שאני, בשביעית נמי לרי"ע הרי מצוותה בכך, עכ"ל.

ולכאורה קשה דלעיל שם (דף ה'): בעי למימר דס"ל לרי"ע חדש אסור בחו"ל. ובפנ"י בקו"א לקידושין בדיני חדש כתוב (בדרך הראשון) עפ"מ דמשמע בסוגיא דמנחות פ"ד. לר' יוסי ב"ר יהודא דס"ל עומר בא מחו"ל משום דס"ל חדש בחו"ל דאורייתא "וכיון דאורייתא הוא, אקרובי נמי מקריבים", דהא בהא תליא, ומאן דס"ל חדש אסור בחו"ל בהכרח דס"ל נמי כר"י בר"י - עומר נמי בא מחו"ל. א"כ תקשי אי איתא דס"ל לרי"ע חדש אסור בחו"ל, הרי אפשר להביא העומר ג"כ מחו"ל. ומה תירצו בתוס' שביעית מצוותה בכך, שהוא לכאורה מפני שמוכרח להביא העומר מן הספיחים, הרי אפשר להביא מחו"ל, וא"כ אין מצוותו בכך להביא דווקא מן הספיחים.

ולזאת נ' לכאורה כוונת תירוץ התוס' במש"כ שמצוותו בכך, היינו שמאחר שממילא כל הבאת עומר אינה ממשקה ישראל, שהרי לפני העומר אסורה התבואה לישראל, א"כ ע"כ בעומר אין איסור ממשקה ישראל, וממילא לא איכפת לן גם אם בשביעית יש בו איסור נוסף לישראל, כי מאי נפ"מ אם יש בו איסור אחד לישראל או תרי איסורי.

ומוכח מזה שהתוס' נוקטים כצד א' של חקירתנו הנ"ל שאיסור "ממשקה ישראל" הוא לא מגדר הוכחה, אלא האיסור לישראל הוא הגורם לאיסור הקרבה למזבח, ואשר ע"כ בעומר לא יתכן שיהא איסורו לישראל גורם איסור למזבח, כיון דכל עיקר העומר בא ממה שאסור לישראל, ממילא לא איכפת לן גם אם לישראל איסור נוסף.

¹ עו"ר ארץ חמדה מהדו"ב עמ' קא ואילך.

משא"כ אילו ננקוט כצד הבי' שהוא בגדר הוכחה, כי אז אין תירוץ התוס' מספיק, כי אם אמנם בעיקר איסור העומר לא קפדינן כי מצוותו בכך, אבל באיסור הספיחים שאין מצוותו בכך, שאפשר להביא מחו"ל, בזה עדיין י"ל דבעינן ממשקה ישראל.

א"כ מיושבת ממילא גם תמיהת הק"ע, שאעפ"י שהזרוע בשביעית אסור לישראל כדקאמר הירוש' "לא נמצא כקומץ של השיריים שאינם נאכלים", מ"מ אין בזה לגבי המזבח האיסור מצד "ממשקה ישראל", כיון שכל עיקרו של העומר מצוותו בכך, למרות שאיננו ממשקה ישראל.

ג.

אכן נ' שא"א לפרש כן בתוס', דהרי לעיל מזה הקשו שם לכו"ע האיך בא העומר מן המשומר לפ"מ שהוכיחו שהמשומר בשביעית אסור באכילה הרי אינו ממשקה ישראל, ותיצו שמשומר אינו אסור מן התורה. ואילו לפי הנ"ל, הרי גם קושיא זו מתורצת היא בפשיטות מצד שהעומר מצוותו בכך, היינו שממילא העומר בא ממה שאסור לישראל. ואין כבר נפ"מ אם יש בו עוד איסור נוסף לישראל. ומוכרח לומר דלא כהנ"ל, שבאמת איסור זה של ממשקה ישראל. לא הגורם הוא מה שאסור לישראל, אלא זוהי הוכחה. ואשר ע"כ למרות שכל עיקרו של העומר בא ממה שאסור לישראל, שא"ה שמצוותו בכך. משא"כ לענין איסור שביעית אין מצוותו בכך להביא מן המשומר דוקא, וכדכתבו שם בקושייתם. א"כ מוכרח שתירוץ התוס' לר"ע הוא מצד דר"ע מצוותו בכך להביא מן הספיחים בדוקא כי אין אפשרות אחרת לדידה, כי מחו"ל א"א להביא.

(ומוכח מזה דלא כהפני" הנ"ל, דאעפ"י דיתכן דר"ע ס"ל דחדש אסור בחו"ל, מ"מ העומר אינו בא אלא ממה שגדל בא"י, ורק ר"י ב"ר יהודא הוא דתלי לה בהדדי. וכן מסיק בפשיטות ה"קרבן אורה" שם עיי"ש, אכן עיי"ש תוד"ה בעינא שמשנה זו דשומרי ספיחים דלא כר"י בר"י. א"כ אי ר"ע כריבר"י ס"ל אתיא ממילא דלא כוותיה). וחוזרת קושית השיירי קרבן ג"כ לדוכתא, האיך יתכן שיביאו מן הזרוע בשביעית שאסור לישראל, הרי אינו כמשקה ישראל. ואעפ"י שכל עיקר העומר בא ממה שאסור לישראל, מכל מקום האיסור, הנוסף בשביעית מן הזרוע, בזה האיסור "ממשקה ישראל" קיים ועומד, כיון שלגבי זה אין מצוותו בכך, שאפשר להביא ממה שעלה מאליו בספיחים.

ד.

[ובדברים האמורים נ' ליישב קושית התוס' לעיל במנחות (ה: ד"ה האיר המזרח) בדברי רשב"ל שאמר מנחת העומר שקמצה שלא לשמה כשירה ושיריה אינם נאכלים עד שתבוא מנחת העומר אחרת ותתירנה. ומסיק התם בטעמא דר"ל דקסבר האיר המזרח מתיר, וע"כ אפשר להקריבה אעפ"י שצריך להביא מנחת העומר אחרת להתיר השיריים באכילה. והקשו התוס' וז"ל: "וא"ת נהי דאתיר הלאו, עשה מיהא איכא דעד הביאכם את קרבן אלקיכם למצוה". ולפי הנ"ל שאיסור ממשקה ישראל איסורו אינו בגלל שהוא אסור לישראל, אלא האיסור לישראל הוא הוכחה שגם אסור למזבח, איסור זה שייך רק אם הוא איסור מצד עצמו, וזהו כל עוד שהחדש אסור מצד משי"נ ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, בזה שייך לומר שאיסור זה קיים גם לגבי אכילת המזבח, כל עוד שקרב העומר שלא כהלכתו. משא"כ האיסור של עשה שעיכבו לישראל מצד שעוד לא הביאו הקרבן, איסור זה ל"ש כלל לגבי המזבח, שהרי גם הוא עצמו הנהו מובא בתור קרבן, והוא בהכרח רק איסור לגבי ישראל, ולא לגבי המזבח, ודו"ק].

ה.

אכן נ' דאדרבא לפי הנ"ל מיושבת קושית השי"ק בפשטות, דמאחר שאיסור "ממשקה ישראל" הוא מגדר הוכחה, הרי התם קאי לשיטת ר' ישמעאל דס"ל דהותרה קצירת העומר בשבת ובשביעית מצד מצות העומר, שמשו"ז הוא שנסתפק הירוש' שמא גם זריעה הותרה בשביעית, נמצא דלפ"י אין איסור שביעית קיים בעומר, ולק"מ מ"משקה ישראל", דגלי קרא דלגבי איסור זה למרות שהוא אסור לישראל, אינו קיים לגבי מזבח.

ברם, יש להקשות קושיא אחרת בסוגית הירוש' דאוקי הא דשומרי ספיחים גם אליבא דרבנן דר' ישמעאל דס"ל דאפשר להביא העומר גם מסוריא, דהרי במנחות פ"ד הנ"ל מקשה היאך מביאים העומר משביעית שנאמר בה "לאכלה - ולא לשריפה", ומתרח דרחמנא אמר "לדורותיכם", והיינו שאם אינו מביא של שביעית נמצא עומר בטל כדפירש"י שם. והרי לרבנן אין העומר בטל מאחר שאפשר להביא מסוריא.

והנ"ל עפ"י שמצדד המנ"ח (מצוה ש"ג) שבזמן המקדש, אם לא הביאו העומר אין התבואה מותרת גם כשעבר יום הנף, ובדומה למ"ד שהאיר המזרח מתיר, שאין זה אלא בזמן שאין מקדש, אבל בזמן המקדש אינו ניתן אלא ע"י העומר, וגזיה"כ הוא. א"כ מאי מקשה בגמרא מלאכלה ולא לשריפה, הרי נ"פ שאיסור זה של שריפה תלוי הוא בדין לאכלה שממנו הוא נלמד, היינו שרק מה שעומד לאכילה אסור להפסידו, ובדומה למ"ש בריש פ"ה דשביעית, שמה שאינו ראוי למאכל אדם אין בו משום "ולא למלוגמא". (ואין לטעון שלפני העומר אם אמנם אינו ראוי למאכל אדם, הא עכ"פ ראוי הוא למאכל בהמה, וגם בזה קיים האיסור להפסידו. כי נראה שלשריפה דהכא שמקיים בזה מצוה וכן עיי"ז מתיר החדש אין זה בגדר להפסד אלא בדומה למלוגמא, שאמנם יורד מדרגא של אכילת אדם, אבל מ"מ אין איסור במה שעומד רק למאכל בהמה, ודו"ק בזה.) א"כ הי"נ בני"ד שבלי הבאת העומר אין זה עומד לאכילת אדם, ממילא אין בו איסור של שריפה.

וצ"ל שזה גופא היא קושית הגמרא, דמאחר דנאמר לאכלה ולא לשריפה, נימא שמכאן נלמד שאין דין הבאת עומר בשביעית כלל, וממילא הוי כמו שלא בזמן המקדש שעבר היום מתיר. ומתרח שנאמר "לדורותיכם" היינו שגם בשביעית יש דין הבאת העומר, וממילא מסולקת הקושיא מעיקרא, דמאחר שכן - ובלי הבאת העומר אין התבואה ניתרת, ממילא אין כאן דין לאכלה ולא לשריפה, כי כל עוד שלא מביא העומר אין בו דין לאכלה כלל וממילא אין גם איסור השריפה.

ומעתה מתורץ יפה הירוש'י, דכיון דאפשר להביא מסוריא, א"כ אם לא יביאו באמת לא יהא היתר לתבואה כלל, שהרי אין זה דומה לזמן שאין ביהמ"ק קיים שעבר היום מתיר, דהכא הרי אפשר להביא. ומכיון שכן - גם כלפי הבאה מתבואת הארץ אין איסור "לאכלה ולא לשריפה", שהרי אם לא יביאו לא תותר התבואה (בגוונא דקאי ביה, שאין אפשרות להביא מסוריא) א"כ אין בה דין "לאכלה" וממילא אין בה גם האיסור של "ולא לשריפה".

וני דבזה תתורץ גם קושית התוס' בסוגיא דמנחות פ"ד הנ"ל (ד"ה רחמנא) דאמאי לא למדים מעומר שעיקרו לשריפה, שלא קיים לענין הקדש הדין "ולא לשריפה". אכן לפי הנ"ל הרי מקרא "לדורותיכם" שנאמר בעומר בשביעית אנו למדים שבלי העומר אין בתבואה היתר אכילה וממילא לא קיים בו דין לאכלה ולא דין לשריפה. ולא נוכל ללמוד מכאן לענין בהמת שביעית שקיים בה מעיקר הדין "לאכלה" וממילא - גם האיסור "ולא לשריפה".

סימן ט: עיונים בסוגיות דשביעית

- א. ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ של שנת היובל לדעת ר' ישמעאל
- ב. באיסור ספיחים לפי ר"ע
- ג. שלא כדרך הקוצרים והבוצרים ואיסור שמור
- ד. שיטות בתוספת מחול על הקודש
- ה. תוכן העיכוב ד"כל יושביה עליה" ביובל
- ו. חנטה, שליש בישול, לקיטה
- ז. שיטות בראש השנה לאילנות בט"ו בשבט
- ח. באיסור זריעה וקליטה בתוספת שביעית
- ט. בענין "כדרך הבוצרים" ותכנו
- י. בענין חיוב הפקר של אתרוג שחנט בששית ונלקט בשביעית
- יא. האם קיימת גזירת ספיחים בצמחים שאינם מאכל אדם?
- יב. בענין ספיחים בשדה נכרי

א. ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ של שנת היובל לדעת ר' ישמעאל

ר"ה דף ח', ב': מר"ה ועד יוהכ"פ לא היו עבדים נפטרים לבתייהם ולא משתעבדים לבעליהם וכו'.

בי"טורי אבן" מפרש תוכן הימים הללו, שענין חלות היובל תלוי ועומד בתק"ש (לדעת ר"י) וגם בהשמטת קרקעות מידי הקונים (לדעת רבנן). ע"כ נמצא ענין שחרורם של העבדים אף הוא תלוי ועומד במה שיעשה ביוהכ"פ. ועם תקיעת השופר ביוהכ"פ (או גם בהשמטת הקרקעות שיהי' אז) יתברר למפרע שחל היובל מר"ה, ויחול אף שחרור העבדים מלמפרע. והרי זה דומה לחלות ראש השנה (בזמן שקידשו עפ"י הראי'), שרק לאחר שנתקבלו העדים בביה"ד ונתקדש החודש מתברר שחל ר"ה מבערב. [וצ"ע מה דין השמטת הקרקעות עצמם באותם הימים, שהרי לפי דעת ר' ישמעאל שהשנה מתקדשת מראשיתה, כשם שהשחרור חל למפרע מר"ה, כן חזרת הקרקעות אף היא חלה למפרע. אך מזה לא נזכר בדברי ר' ישמעאל. וי"ל שהוא משום שממילא אסורה הזריעה באותם הימים, ומ"מ בבתי ערי החצרים שגם הם חוזרים ביובל, נראה שג"כ לא ישתמש בהם הלוקח, מטעם אותו ספק].

ויש לעיין במזונות העבד ואשתו ובניו שחייב בהם האדון, אולם מאחר וביוהכ"פ מתברר למפרע שהשתחרר כבר, ממילא המזונות שאכלו שלא בדין אכלו, ויצטרכו להחזיר. וצ"ע.

וכן נראה דעת הפנ"י, שהעלה שהדיון בברייתא המובאת בזה לענין תוספת במוצאי היובל, שנתמעט מן הכתוב "יובל היא", ואילו לפי הס"ד שיש תוספת מנומק הספק מצד "שכשם שמתקדשת בתחלתה" כן תתקדש בסופה. שצ"ל שהס"ד הי' שמה שמתקדשת בתחלתה לר' ישמעאל, הוא מדין תוספת מחול על הקודש. ואילו למסקנא, שאין תוספת בסוף, הדרינן בן, ונקטינן שמר"ה מתקדשת השנה לא מדין תוספת, אלא שהיובל מתחיל מאז. דלפ"ז ג"כ צריכים לפרש, זה שאין העבדים נפטרים מיד לבתייהם (וכן זה גופא שאין נשמטות הקרקעות מידי הקונה מיד עם כניסת ר"ה) כל זה הוא מדין ספק. דחלות היובל תלוי בתק"ש, שיהי' ביוהכ"פ.

ונראה שדבריהם מתבססים, נוסף על מה שנאמר במשנתנו: בא' תשרי ר"ה ליובלות דמשמעו שהיובל אכן חל מיד עם כניסת השנה, גם מהסוגיא דערכין (כ"ח, ב) שאמרו שם ששמיטת כספים דשנת המ"ט שהיא שנת השמיטה חלה כאחד עם שמיטת הקרקעות - שבשנת היובל שלאחריה שניהם חלים כאחד, דשמיטת כספים הוא בסוף שנת השבע ושמיטת הקרקעות דיובל היא בראשיתה, כלומר - מיד בר"ה. ומשום כך מוקי לה הגמרא שם כדעת ר' ישמעאל (דאילו לרבנן, שמיטת קרקעות דיובל לא חלה אלא ביוהכ"פ, באופן שאינו כאחד).

מוכח מזה, שלמרות שנאמר בברייתא של ר' ישמעאל ששדות חוזרות לבעליהם רק אחר תקיעת השופר שביוהכ"פ אין זה רק מצד הספק שעד יוהכ"פ זה תלוי ועומד. אולם משתקעו, מתברר למפרע, שהשדות חזרו לבעליהם כבר מר"ה. אכן לא כך נראה שנוקט המל"מ (פ"ה מה' ערכין ה' כ"ד) שכי' שם בא"ד:

ולר' ישמעאל אף דיובל חל מר"ה, אין העבדים נפטרים לבתייהם ולא השדות חוזרות לבעליהם עד שיגיע יוהכ"פ וכו' וכו' דגזה"כ הוא דכתיב תעבירו שופר והדר וקראתם דרור, וכמו שפירש רש"י בר"ה. ולרבנן דפליגי עליה דר' ישמעאל ס"ל דיובל לא חייל עד יוהכ"פ היו האדונים משתעבדים בעבדיהם, וכו'.

והמשך דבריו שם כ' בהסבר דעת ר' ישמעאל:

